

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЇ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПРЕНЕВРОТИЧНИМИ СИМПТОМАМИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Фисина Надія¹

¹Аспірант Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, психолог, СЗШ №201, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9095-4080>

UDC: 159.923.2

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу дослідження особливостей психокорекції дошкільників з преневротичними симптомами. Представлено арт терапію як один із ефективних методів корекції преневротичних симптомів. Розглянуто та проаналізовано практичні аспекти використання психотерапевтичного впливу арт-терапії на дітей дошкільного віку. Виокремлено основні напрямки сучасної арт-терапії: ізотерапія – лікувальний вплив засобами образотворчого мистецтва; казкотерапія – вплив за допомогою казок; музикотерапія – вплив через музику, хореографічні рухи, вправи; ігрова терапія – різні види організованої ігрової діяльності тощо.

Констатовано, що арт терапія виступає методом розкриття переживань дитини, звільнення її від негативних емоційних станів, який допомагає дитині виявити власні внутрішні неусвідомлені переживання та позбавитися від їх деструктивного впливу, за допомогою природного для неї стану гри та творчості.

Ключові слова: психокорекція дошкільників, діти з преневротичними симптомами, арт терапія, невротичний конфлікт, невротичний розвиток, потреби, інтереси.

Визначення проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах військового сьогодення в Україні однією з найбільш вразливих категорій в соціально-психологічному аспекті є діти дошкільного віку. Вони потребують постійної уваги та підтримки як від батьків так і відповідних фахівців, дотичних до них: вихователів, психологів, за потреби лікарів, психотерапевтів тощо.

Війна – це найбільш сильний фруструючий період, і він стимулює розвиток великої кількості проблем, зокрема, преневротичних симптомів з подальшим переходом у невротичні розлади.

Наразі відзначається висока частота проявів порушення психічного здоров'я дітей, як нервово-психічні розлади, підвищена тривожність, страх, невпевненість у собі, надмірна вразливість тощо.

При тривалому перебігу невротичних реакцій у

дітей дошкільного віку, не вирішеності психотравмуючих ситуацій, особливо під час війни, може відбутися невротичний розвиток особистості. Він характеризується тривалістю, низькою діагностованістю, полісиндромністю психічних розладів, «відривом» від первісного психотравмуючого впливу, формуванням порушень, які наближаються до психопатичного. (Dmyshko, 2014).

Незадоволеність базових потреб, перш за все, потреби у безпеці через війну, викликає афективні переживання, які надалі провокують симптоми преневрозів і подальшого невротичного розладу. Тому питання дослідження і психокорекції преневротичних симптомів у дітей дошкільного віку є досить актуальним. (Hoian, Palii, 2010)

Психологічна корекція виступає основним напрямом роботи з дітьми з преневротичними тенденціями. Психокорекцією називають особливу форму психо-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Nadiy Fisina

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

логічного впливу, яка має на меті створення найбільш сприятливих умов у аспекті оптимального психічного розвитку дитини, надання спеціальної психологічної допомоги (Sokolova, 2015).

Використання у психокорекції преневрозів, таких методів, як арттерапія, ігротерапія, навчання дітей копінг-стратегіям: дихання і тілесні вправи, є досить важливими та потребують включення у психокорекційну роботу психологів дитячих закладів. Адже від стану психічного здоров'я залежить особистісний розвиток дітей та їхнє психологічне благополуччя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретико-методологічний аналіз вказує на актуальність обґрунтування принципів психокорекційної роботи з дітьми дошкільного віку, форм індивідуальної і групової роботи з подолання преневротичних розладів у дошкільників.

Одними із перших дослідників преневрозів, що ґрунтуються на конфлікті бажань дитини і зовнішніх вимог світу, були А. Фройд, М. Кляйн, Д. Віннікот.

Значний вплив на розвиток вчення про психокорекцію преневротичних станів дошкільників зробили Н. Карпенко, Л. Терещенко, О. Дмишко, Л. Бобро, О. Кононко, О. Касумова, О. Вагомий внесок у розвиток арт терапії та використання її у психокорекції дітей дошкільного віку здійснили Р. Ткач, В.Назаревич О., Вознесенська, Протополова Н., Овчаренко Н., Чуб Н., Локарева Г., Гридковець Л., Арнетт, М., Брук К. А., Шмідт Л. А., Дабковська, М, Креншоу, Д.

Формулюванням принципів стратегії психологічної корекції займалися О. Захаров, Л. Виготський, Д. Ельконін. Серед сучасних дослідників дану проблему вивчали Л. Терещенко, О. Дмишко та інші.

Мета статті полягає у представленні теоретико-методологічного аналізу особливостей психокорекції, зокрема, арт терапії, дошкільників з преневротичними симптомами в період війни.

Методи і прийоми. Для задоволення дослідницьких завдань було застосовано методи теоретичної спрямованості: теоретико-методологічний міждисциплінарний аналіз наукової літератури з метою визначення стану розробленості проблеми; теоретичний аналіз складових досліджуваної системи. Також нами було використано системний аналіз онтогенетичних, хроно-

логічних, структурно-динамічних, каузальних закономірностей розвитку та формування методів психокорекції у дітей з преневротичними станами. Одночасно були застосовані методи: абстрагування, аналізу і синтезу.

Дослідження основного матеріалу з повним обґрунтуванням наукових результатів.

У розвитку дитини важливим є не тільки інтелектуальність, але й емоційна складова особистості. Якщо розвиток дигармонійний, в соціальній сфері дитина не досягає успіху або, навіть, регресує у досягнутих навичках.

Формуванням основних принципів психокорекційної роботи займалися такі вчені, як Б. Ананьєв, А. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов та інші.

Виходячи з них можна зробити висновок, що особистість – це цісна психологічна структура, на формування якої впливає засвоєння суспільних форм свідомості і поведінки. Формування особистості, її психологічний розвиток відбувається, більшою мірою, у спілкуванні з дорослими і в тій діяльності, яка стає провідною на певному етапі розвитку. У дошкільному та молодшому шкільному віці такою діяльністю виступає гра. Правильно організовані і продумані умови активізують діяльність до розвитку і корекції тих порушень, які не відповідають нормі, в тому числі і корекції страху і тривожності.

Найдоступнішими видами психокорекційної роботи з дітьми дошкільного віку є поведінкові, емоційні й когнітивні методи. Саме вони полегшують розв'язання конфліктів і знімають напруження на підсвідомому рівні (Yatsyna, 2022).

Поведінковий метод психокорекції має основною метою навчити дітей конструктивним формам поведінки. Для цього важливо у тандемі «дитина-психолог» відпрацювати моделі емоційного реагування і адекватної поведінки в напружених ситуаціях. В реалізації цих завдань допоможуть різні види ігор - рольові, релаксаційні, рухливі, спортивні, театралізовані. Ігри здебільшого застосовують для розвитку психомоторних функцій і регулювання поведінки в колективі; спеціальні вправи на відтворення моделі бажаної поведінки та психогімнастичні (Yatsyna, 2022).

Емоційні методи психокорекції включають різні види арт терапії: малювання, музикотерапія і т.д. Це дозволяє відображати в свідомості дітей навколишню дійсність, моделювати її, виражати своє відношення до неї (Yatsyna, 2022). Саме це й зумовлює можливість використовувати цей вид образотворчого мистецтва з корекційною метою.

Для ліпшої корекції емоційних проявів і розвитку емоційної сфери дітей з преневротичними тенденціями варто використовувати такі прийоми:

- настроювання на певний емоційний стан;
- переінтерпретація симптомів тривожності;
- переорієнтація з досягнення результатів на спосіб виконання завдання;
- переформулювання завдання — зосереджувати увагу на актуальному моменті, а не на оцінюванні власних досягнень;
- актуалізація потреби в досягненні успіху;
- психогімнастика як релаксацийний метод впливу на психічний стан дітей для стримування ворожих, агресивних проявів (Yatsyna, 2022).

Однак, особливостям психокорекції дошкільників з преневротичними симптомами у військовий час приділено недостатньо уваги.

Дошкільники є тією категорією дітей, яка найбільш вразлива до розвитку преневротичних симптомів і подальших невротичних розладів. А. Захаров зазначає, що преневротичні і невротичні стани є найбільш розповсюдженою нервово-психічною патологією. У нервово-афективній формі вони, перш за все відображають проблеми людських відносин, взаєморозуміння, пошуку свого «Я», визнання і любові.

Окремої уваги заслуговують соціально-психологічні фактори: єдина дитина в сім'ї чи емоційна ізоляція одного з дітей, якщо їх декілька, одностороннє домінування одного з дорослих, інверсія традиційних сімейних ролей тощо (Dombrovska, 2019).

А. Співаковська вказує, що преневротичні стани, такі як підвищена тривожність, страхи, порушення взаємин, дисгармонія сімейного виховання, займають значне місце патогенному впливі на дошкільників (Pakhomova, Konovalova, 2015).

Психологічна корекція виступає основним напрямом роботи з дітьми з преневротичними тенденці-

ми. Психокорекцією називають особливу форму психологічного впливу, яка має на меті створення найбільш сприятливих умов у аспекті оптимального психічного розвитку дитини, надання спеціальної психологічної допомоги (Sokolova, 2015).

О. Захаров пояснює психокорекцію, як зміну несприятливих тенденцій особистісного розвитку. (Sokolova, 2015). В. Столін вважає, що психокорекція має враховувати такі психологічні моменти:

- психологічний вплив, заснований на природі людського спілкування
- психічні процеси і стани, на які спрямовано психологічний вплив;
- психологічна детермінованість, що призводить до виникнення немедичних симптомів, зокрема порушення соціальної поведінки, взаємин, розвитку особистості тощо.

Д. Ельконін вказував на дві форми психокорекційної роботи:

- симптоматична — спрямована безпосередньо на усунення симптомів відхилення у розвитку;
- каузальна — спрямована на ліквідацію причин і джерел відхилень розвитку (Sokolova, 2015).

Найдоступнішими видами психокорекційної роботи з дітьми дошкільного віку є поведінкові, емоційні й когнітивні методи. Саме вони полегшують розв'язання конфліктів і знімають напруження на підсвідомому рівні (Yatsyna, 2022).

Поведінковий метод психокорекції має основною метою навчити дітей конструктивним формам поведінки. Для цього важливо у тандемі «дитина-психолог» відпрацювати моделі емоційного реагування і адекватної поведінки в напружених ситуаціях. В реалізації цих завдань допоможуть різні види ігор - рольові, релаксацийні, рухливі, спортивні, театралізовані. Ігри здебільшого застосовують для розвитку психомоторних функцій і регулювання поведінки в колективі; спеціальні вправи на відтворення моделі бажаної поведінки та психогімнастичні (Yatsyna, 2022).

Емоційні методи психокорекції включають різні види арт терапії: малювання, музикотерапія і т. д. Це дозволяє відображати в свідомості дітей навколишню дійсність, моделювати її, виражати своє відношення до неї (Yatsyna, 2022). Саме це й зумовлює можливість

використовувати цей вид образотворчого мистецтва з корекційною метою.

Для ліпшої корекції емоційних проявів і розвитку емоційної сфери дітей з преневротичними тенденціями варто використовувати такі прийоми:

- настроювання на певний емоційний стан;
- переінтерпретація симптомів тривожності;
- переорієнтація з досягнення результатів на спосіб виконання завдання;
- переформулювання завдання — зосереджувати увагу на актуальному моменті, а не на оцінюванні власних досягнень;
- актуалізація потреби в досягненні успіху;
- психогімнастика як релаксаційний метод впливу на психічний стан дітей для стримування ворожих, агресивних проявів (Yatsyna, 2022).

Психокорекційна робота з дошкільниками має свою специфіку і базується на наступних принципах:

Принцип системного розвитку психічної діяльності. Він говорить про цілісність системи феноменів психічного розвитку.

Принцип корекції «згори вниз» за Л. Виготським, який тримає у фокусі уваги практичного психолога «найближчу зону розвитку» дитини. Він носить випереджальний характер і спрямований на своєчасне формування психологічних новоутворень.

Єдності діагностики і корекції. Полягає у взаємоумовленості діагностичної та корекційної роботи.

Єдність вікового та індивідуального розвитку.

Корекція в дії. Цей принцип розглядає корекційну роботу як цілісну осмислену діяльність дитини, яка органічно вписується в систему її повсякденного життя.

Принцип зворотного зв'язку має на меті усвідомлення дитиною себе в системі міжособистісних взаємин і оцінки власної рольової позиції.

Принцип контролюваності розвивального впливу. В проведенні корекційної роботи потрібен постійний моніторинг процесу.

Комплексності. Розвивальні, освітні, виховні і корекційні дії об'єднані і меті розвитку особистості.

Принцип «заміщуючого онтогенезу». Корекційна робота повинна розпочинатися з тієї «точки», з якої почалися відхилення від оптимальної програми розвит-

ку.

Процес психологічної корекції дошкільників включає в себе такі етапи:

Визначення цілей роботи згідно результатів психологічної діагностики

Прогнозування подальшого розвитку особистості за умов корекційного впливу і його відсутності

Розробка психологічної корекційної програми, позначається мета, напрямки психокорекції, орієнтована кількість занять, їх періодичність, тривалість занять; перераховуються прийоми та методи, які будуть використовуватися

Впровадження в роботу психокорекційної програми

Аналіз ефективності (Yatsyna, 2022).

Рушійною силою психічного розвитку дитини в корекційній роботі є діяльнісний підхід. Основним напрямом корекційної роботи слід вважати організацію відповідних видів діяльності дитини шляхом формування узагальнених способів орієнтації.

Аналіз теоретичних джерел показав, що психокорекція, виступає, як специфічна система впливів на особистість дитини, є досить широкоаспектною і потребує висококваліфікованого підбору методів під проблематку дошкільника, особливо у питанні корекції страху і тривоги, які входять у симптоматику преневротичних розладів.

Серед українських науковців у 2020 році дослідженням корекції страхів у дітей дошкільного віку засобами арттерапевтичного впливу займалася Бочаріна Н. Вона проводила дослідження страху у дітей дошкільного віку за методикою виявлення дитячих страхів «Страху в будиночках» А. Захарова та М. Панфілової та за проективною методикою «Кінестетичний малюнок родини» Р. Бенса, С. Кауфмана.

В результаті її досліджень емоційної сфери дитини і видів страхів, наявних у цій віковій групі, а також впливу типу батьківського ставлення на розвиток страхів у дітей, виявилось, що взаємини у сім'ї на пряму впливають тип емоційного розвитку – конструктивний або деструктивний. Кореляційний аналіз довів зв'язок між показниками емоційного розвитку (тривожність і наявні страхи) і рівнями батьківсько-дитячих стосунків.

Бочаріна встановила, що високий рівень батьківського вставлення 64, 1% визначається низким рівнем контролю, високою автономністю, намаганням привчити її до самостійності, побудувати довіру взаємопов'язаний зі сприятливою сімейною ситуацією з погляду дитини 64% дітей, низьким рівнем тривожності 44% дітей. Діти з низьким рівнем тривожності мають наступні страхи: смерть батьків, померти самому, темряви, страшних снів та казкових персонажів.

Середній рівень батьківського ставлення є поєднанням компонентів конструктивного та деструктивного типів ставлення, що показують прийняття дитини, але в «симбіотичному» варіанті стосунків, становлять 23,07 %, що взаємопов'язано та відповідає середньому рівню тривожності у дітей та становить 36%. Дітям з середнім рівнем тривожності властиві страхи смерті батьків, власної смерті, темряви, страшних снів, казкових персонажів, тварин, покарання, болі, пожежу та вогню.

Низький рівень батьківського ставлення визначається завищеним батьківським контролем, надмірною соціалізованістю. низький рівень батьківського ставлення, який становлять 12,8% батьків відповідає та взаємопов'язаний з високою тривожністю дітей 20 %, з відчуттям занепокоєння та тривожності у родині з погляду дитини 24%. Діти, що мають високий рівень тривожності, схильні до страху смерті батьків, чи власної смерті, різких звуків, тварин, покарання, казкових персонажів, темряви, страшних снів, пожежу та вогню, уколів та болю, страх одного з батьків.

Під час війни цінність такого дослідження полягає в тому, що при дотриманні високого або середнього рівня батьківського ставлення, у дітей буде швидше відбуватися стабілізація емоційного стану, самокорекція і вирівнювання емоційного фону. Для корекційного спеціаліста це дає можливість будувати цілісну, цілеспрямовану систему корекції і розвитку у триаді «дитина-батьки-спеціаліст», що гармонізує життєвий розвиток дитини (Bocharina, 2020).

Перевага корекції арт терапією полягає в тому, що вона не має вікових обмежень і в цьому є її особлива важливість і роль. Вона виступає ефективним способом допомоги, що бере за основу творчість, гру, чим ненав'язливо зцілює психіку, змінює світобачення,

впливає на розвиток емоційної сфери і емоційного інтелекту.

В основу арт терапії лягає творча діяльність, а саме її профілактичного і терапевтичного факторів. Вона орієнтується на активізацію внутрішніх ресурсів особистості, на природний прояв її емоцій, настрою, почуттів (Корутін, 2001).

В загальному вигляді арт терапію можна визначити, як взаємодію клієнта з мистецтвом в ключі терапевтичних відносин, позначити ці відносини у триаді – клієнт – терапевт – художній образ. Створення художнього образу неможливе без вільного самовираження, воно не приймає за ціль художню цінність. Художнє самовираження має обов'язково йти поряд з терапевтичними заходами, які спрямовані на підвищення якості життя клієнта, ефективності діяльності або позбавлення від небажаних проявів. Арт терапія має власну методологію, теоретичне обґрунтування механізмів і чинників позитивного впливу від образотворчого мистецтва.

На сьогоднішній день в даний час в арт терапії існують декілька напрямків: психодинамічний (аналітичний), екзистенційно-гуманістичний, сімейний системний підхід, гештальт-підхід, клінічна системна арт-терапія та іншими.

Арт терапія є придатною для людей з високим рівнем тривожності, дітей, яким скляно вебралізувати свої почуття, розуміння і вербалізацію причин тривожності, що підсилюють страх і пов'язані фізіологічні реакції. (Abbing, 2018). Важливим фактом є створення дистанції до тривожності та підвищення рівня заспокоєння. Сублімація енергії у творчий потенціал, «дистанціює» дитину від емоцій, когнітивно їх регулює. (Корутін, 2001; Abbing, 2018). Важливо і те, що арт терапія відрізняється своєю екологічністю і м'якістю, але не втрачає сили і глибини впливу. Арт терапія надає неконтрольованим почуттям перебарчуваності, де в процесі витвору мистецтва людина бере почуття «під контроль», врівноважує свої емоції. (Abbing, 2019).

Арт терапія дозволяє вирішити одну з важливих задач – вербалізацію проблем і переживань за допомогою символізму, безсловесної експресії, зокрема, образотворчої.

Одна з особливостей дитини є те, що діти живуть спонтанністю, мають невеликий досвід і тільки

вчаться обдумувати і гальмувати свою поведінку, вони менш здатні до рефлексії своїх почуттів і вчинків. Арт терапія дозволяє їх почуттям «звучати» в творчості, виносити внутрішній конфлікт у тривимірний простір і сприймати і аналізувати те, що раніше тільки відчувалося.

Щоб виразити свої почуття, арт терапія дає безліч інструментів – ліплення, малювання, конструювання з будь яких матеріалів. В образах дитина віднаходить свою індивідуальність, підвищує свою самооцінку, гармонізується з навколишнім світом.

Дитина може вирішувати свої проблеми через ліплення, рух, малюнок, гру. Дитина має простий шлях до успіху, за відсутності директивності вона вчиться любити процес діяльності, а не тільки кінцевий результат (Ноіан, Ралі, 2010).

Виділяють такі основні напрями арт терапії у подоланні страху:

Ізотерапія – це метод, який за допомогою малюнка допомагає виявити свої переживання, емоції, почуття, страхи. В цьому методі важливим є художній матеріал, кольори, розташування на аркуші, розміри та форми, якими користується дитина. Важливим є опис і характеристика малюнка. Ізотерапія вивільняє і позбавляє негативних почуттів. Найкраще працювати фарбами, адже пензлик дає можливість малювати мазками, регулювати ширину, натиск, насиченість. До малювання важливо додати бесіду, дати можливість дитині розказати про свій страх. Високу ефективність в роботі з дошкільниками є малювання пальцями і долонями. Це створює нестандартну ситуацію, де можна бруднитись, виражати деструктивні імпульси і дії у соціально прийнятній формі. Особливо корисною буде дана методика для дошкільників з жорсткими соціальними установками, з підвищеною тривожністю, з пренебрежливими симптомами, оскільки ці діти потрапляють в «пастку» зрілої поведінки, стриманості, розумності думок. Для них «гра з брудом» є корекцією тривожності, соціальної пригніченості і страхів (Kernshtok-Redl, 2012). До ізотерапії може додатися робота з пластичними матеріалами, наприклад, з глиною. Глина, через кінесететику, через художній образ, дозволяє прокласти психотерапевтичний місток між свідомим і підсвідомим. Терапевтичний ефект при роботі з глиною створюється з особли-

вих характеристик глини як природно-го матеріалу, що водночас є пластичною та м'якою, жорсткою та твердою. Використання глини в арт-терапевтичних заходах передбачає безпосередню роботу руками і ґрунтується на сенсомоторному досвіді людини (Shychkova-Fabrytsy, 2015; Elbrekht, 2016).

Казкотерапія. Ефективно і м'яко занурює дитину у внутрішній світ і налагоджує контакт із зовнішнім. Вигадані, фантастичні речі дозволяють знищити страх, подолати перешкоди, віднайшовши внутрішній ресурс. Дитина сама стає творцем своєї історії, змінює свій страх і тривогу на позитивне і смішне. Окремою цінністю виділяється терапевтична казка. Її перевагою є індивідуальне написання для дитини, з урахуванням її проблем. Казку можна намалювати, зіграти якийсь епізод, щоб прожити почуття. Важливо проаналізувати мету, сюжет, долю головного героя, символіку та фінал казки. Казка дає можливість подивитися на себе збоку (Kutishenko, Stavyska, 2009)

Танцювальна терапія. Через рух допомагає виразити свої емоції, почуття, страхи, переживання, розрядити напругу, відновити через творчу гармонію. Особливо ця методика підходить для тих, хто важко вербалізує свої емоції. Танець дозволяє в особливій формі передати інформацію, знання, встановити контакт, визволити переживання. Ключовим є відновлення власного «Я». Танець постає мостом між свідомим і підсвідомим, розкриває замкнених людей. Головним завданням є зміна рухів клієнта, зміна настрою, емоцій і переживань.

Танцювальна терапія відкриває актуальний стан дитини, її настрій, дозволяє встановити контакт через повторення рухів, їх перебільшення, відчуття його в тілі, відкрити внутрішні емоції. Досить ефективним є використання реквізитів, які можна символізувати. Їх можна розтягувати, рвати, трясти, пригортати, обіймати. На різних рівнях можна відчутти страх чи інші емоції, серцебиття, незрозумілість власних думок, тривогу, біль у тих чи інших місцях.

Танець дозволяє на різних рівнях відчутти страх, серцебиття, незрозумілість власних думок, тривогу і т.д. Через це танцювальна терапія вчить рефлексії, спілкуватися з підсвідомим (Maksymova, Myliutyna, 2000).

Ігрова терапія – один з найефективніших методів корекції дошкільників. Через гру дитина отримує соціальний досвід, демонструє внутрішній світ, вчить долати труднощі, пізнавати світ (Dutkevych, 2012).

Українські дослідниці Тарапата І., Тимків Л., у 2019 році проводили дослідження, присвячене корекції і подоланням страху у дітей дошкільного віку арт терапією. Науковці взяли ізотерапію і драматерапію, в результаті чого змогли досягти наступного результату: у 60% дітей рівень тривожності знизився з високого до середнього, у 30% – з дуже високого до високого, у 10% – з середнього до низького (Tarapata, Tymkiv, 2019).

Особливою цінністю серед ігрових терапевтичних методів відзначився метод Хібукі-терапії, запроваджений доктором Шай Хен – Галем в 2006 році. Надалі ізраїльська психологиня Дафна Шарон-Максимов розробила авторську програму «Методика Хібукі-терапії в роботі з дитячою травмою». Даний метод дозволяє дитині перенести почуття, нереалізовані потреби, взяти на себе роль вихователя і опікувача Хібукі, переключаючись від застрягання у власних страхах і хвилюваннях.

Перевага цієї терапевтичної моделі полягає в тому, що психолог швидко отримує зворотний зв'язок. В ситуації нинішнього військового стану Хібукі якісно допомагає українським дітям упоратися з травмою війни. (Maksymov (Sharon), 2022).

Поза рамками арт терапії гра сама по собі виступає потужним корекційним методом, оскільки є провідним видом діяльності дошкільника. Особливо це стосується дітей з емоційними розладами.

У грі дитина звільняється від примушення, примушення, підпорядкування, страху і залежності від світу дорослих. Вона виступає місцем, де дитина може вільно безперешкодно самовиражатися, досліджувати і вивчати власні почуття. Гра звільняє дитину від емоційної напруги і фрустрації, що виникають в результаті проживання життєвих стосунків між дитиною і дорослим (Tereshchenko, 2018).

Д. Леві представив підхід ігрової терапії відрегування, центральним моментом якої виступає відтворення травматичного досвіду, від якого дитина у грі звільняється, знімає біль і напругу.

Ігрова кімната дозволяє реалізувати три форми

ігрової активності:

- звільнення агресивної поведінки
- звільнення відчуттів стандартизованих ситуацій
- звільнення відчуттів, що з'явилися внаслідок переживання специфічного стресового досвіду

Д. Тафти і Ф. Аллена в ігровій терапії приділяли основну увагу емоційним стосункам між психологом і дитиною. Вони є лікувальними, оскільки допомагають дитині ствердити своє «Я», відчувати себе цінним. Дитина відкриває свої внутрішні джерела і стає самоцінною, досягає саморозвитку. Даний підхід коректує порушення зростання «Я», тривожність, сумніви, невпевненість, ворожість до навколишнього світу (Landreth, 2012).

Завдяки встановленню позитивного емоційного контакту між дорослим і дитиною на ігровому занятті реалізується психокорекційний ефект, який витісняє негативні емоції, страхи, невпевненість, розширює здатність дітей до спілкування.

За роллю ігротерапевта можна виділити директивну і недирективну ігрову терапію. Директивна ігрова терапія припускає виконання ігротерапевтом функцій інтерпретації і трансляції дитині символічного значення дитячої гри, активну участь дорослого в грі дитини з метою актуалізації в символічній ігровій формі несвідомих пригнічених тенденцій і їх програвання у напрямку соціально прийнятних стандартів і норм. Дитині пропонується декілька можливих варіантів вирішення проблеми. В результаті гри відбувається усвідомлення дитиною себе і своїх конфліктів (Landreth, 2012).

Недирективна ігрова терапія спрямована на вільну гру як засіб самовираження дитини, що дозволяє одночасно успішно вирішити три важливих корекційних завдання: розширення репертуару самовираження дитини; досягнення емоційної стійкості і саморегуляції; корекція стосунків в системі «дитина – дорослий». На передній план виходять ідеї корекції особи дитини шляхом формування адекватної системи стосунків між дитиною і дорослим, дитиною і однолітком, системи конгруентної комунікації. Метою стає потреба допомогти дитині усвідомити саму себе, свою гідність і недоліки, труднощі і успіхи. Існують наступні принципи такої ігротерапії: дружні стосунки з дитиною; безумовне

прийняття дитини такою, якою вона є; відкритість і розкутість дитини; розуміння почуттів дитини; терапевт – дзеркало, в якому дитина бачить самого себе.

Основні функції соціальних працівників в недирективній ігровій терапії:

1) організація емпатійного спілкування, в якому соціальний працівник створює атмосферу ухвалення дитини, емоційне співпереживання йому і комунікація цього відношення дитині;

2) забезпечення переживання дитиною відчуття власної гідності і самоповаги;

3) встановлення обмежень в грі.

Дитина в процесі ігротерапії набуває важливого досвіду афектної сублімації в соціально прийнятних формах по символічних каналах. Таким чином, введення обмежень в гру дитини складає важливу умову досягнення кінцевого корекційного ефекту. У зв'язку з цим велика роль в ігротерапії належить техніці формулювання заборон і обмежень в грі (Landreth, 2012).

Ігротерапія через найпростіші методики долає проблеми страхів, тривожності, замкнутості, агресивності, некоммунікбельності.

Зокрема, групова робота успішно може проводитися з дітьми п'яти років для зняття напруги, страхів, агресивності, розвитку уваги, уваги, групової згуртованості (Landreth, 2012).

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень.

В результаті проведеного теоретико-методологічного дослідження особливостей психокорекції у дошкільників з преневротичними симптомами у військовий час можна встановлено, що психокорекція – це правильно організована система впливів, спрямована на зміну поведінки, емоційного самопочуття та інтелектуального розвитку дитини. найдоступнішими видами психокорекційної роботи з дітьми дошкільного віку є поведінкові, емоційні й когнітивні методи.

Особливе місце серед психокорекційних підходів займає всі види арт терапії. Зокрема, ізотерапія, лялькотерапія, музикотерапія, ігротерапія. Слід відмітити, що враховуючи індивідуальний темп проживання стресу і травми, арт терапія, наприклад, модель Хібукі, дозволяє м'яко, безпечно і поетапно досягнути відновлення психоемоційного стану, створює психотерапевтич-

ний ефект преневротичних станів. Арт терапія доцільна не у лише у процесі психокорекції негативних явищ, але й для розвитку психічного здоров'я дітей, рефлексії емоційного стану.

У перспективі подальших наукових розвідок здійснення підбору відповідного інструментарію для емпіричного дослідження виокремлення соціально-психологічних факторів, які впливають на невротизацію дошкільників.

References :

- Landreth, G. L. (2012). *Play Therapy. The Art of the Relationship* (3-tie vyd.). Location New York.
- Maksimov (Sharon), D. (2022). Transformation of mental trauma in children using the hibuki - therapy method. *Psychological journal*, 8 (3), (pp. 18-26). Retrieved from <https://doi.org/10.31108/1.2022.8.3.2>
- Bocharina, N.O. (2020). «Korektsiia strakhiv u ditei doshkilnoho viku zasobamy artterapevtychnoho vplyvu» // *Psykhologo pedahohichna dopomoha osobystosti zasobamy artterapii: Monohrafiia / za red. T.A.Tkachuk, N.O. Bocharinoi / Pereiaslav: Dombrovska Ya.M. - (pp. 6–13). [in Ukrainian].*
- Hoian I.M., Palii A.A. (2020). *Psykhodiagnostychni, psykhokorektsiyni i rozvyvalno-vykhovnyi praktykum u dytiachomu sadku: navchalnyi posibnyk / Palii A. A. – Ivano-Frankivk: Symfoniia forte, 588 [in Ukrainian].*
- Dmyshko O. S. (2014). *Nevrotychni rozlady u ditei ta faktory yikh vynykennia [Neurotic disorders in children and factors of their occurrence.] Liudyna i suspilstvo: ekonomichnyi ta sotsiokulturnyi rozvytok. Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* <https://social-science.uu.edu.ua/article/1288> Retrieved from <https://social-science.uu.edu.ua/article/1288> [in Ukrainian].
- Dombrovska, Ya. M. (2019). Korektsiia tryvozhnosti molodshykh shkoliariv zasobamy art-terapii [Correction of anxiety of younger schoolchildren by means of art therapy] *Innovatsiini art-terapevtychni tekhnolohii: zbirnyk statei I Vseukr. nauk. Internetkonf*, 165 [in Ukrainian].
- Dutkevych T. (2012). *Dytiacha psykhologhiia. Navch. posib. – K.: Tsentr uchbovoi literatury.*, 424 [in Ukrainian].
- Kernshtok-Redl, H. (2012). *Tsilushchi istorii dlia ditei: zaspokiiyvi, utishlyvi i pidbadorlyvi. Lviv : Svichado [in Ukrainian].*
- Kutishenko, V., & Stavitska, S. (2009). *Psykhologhiia rozvytku ta vikova psykhologhiia: praktykum. K: Karavela [in Ukrainian].*
- Mahur, L., Kharenko, S., Avramenko, S., & Yevtushenko I. (2009). *Tant-siuvaino-psykhologichnyi treninh. Psykhologichnyi instrumentarii. K: Marych [in Ukrainian].*

- Maksymova, N., & Myliutyna, E. (2000). *Kurs lektysi po detskoi patopsykholohyy: Uchebn. posobyе*. K: Fenyks [in Ukrainian].
- Pakhomova, N., & Konovalova, M. (2015). *Spetsialna psykholohiia*. Poltava: ASMI [in Ukrainian].
- Sokolova, H. (2015). *Psykhekorektsiia emotsiinykh porushen u ditei z osoblyvymy potrebamy zasobamy ihtoerapii*. NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Tarapata, I., & Tymkiv, S. (2019). Retrieved from <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-27> [in Ukrainian].
- Tereshchenko, L. (2018). *Psykholohichni osoblyvosti korektsii nevrotichnykh rozladiv doshkilnyka* [Psychological features of correction of neurotic disorders of preschoolers]. *Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy.*, 10, 98, [in Ukrainian].
- Yatsyna, O. (2022). *Vplyv viiny na psykhykhe znorovia: oznaky travmatyzatsii psykhyky ditei ta pidlitkiv* [The impact of war on mental health: signs of mental traumatization of children and adolescents]. (pp. 554–568). *Naukovi perspektyvy* 7, K: KNP «Klinichna likarnia No15 Podilskoho raionu» [in Ukrainian].

Fisina Nadiy

Graduate student of the G. S. Kostyuk Institute of Psychology National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

PSYCHOCORRECTION IN PRESCHOOL CHILDREN WITH PRENEUROTIC SYMPTOMS DURING TIMES OF WAR: A COMPREHENSIVE ANALYSIS

ABSTRACT

This scientific abstract explores the features of psychocorrection in preschool children exhibiting preneurotic symptoms in the context of war. By analyzing modern scientific trends and research conducted during times of acute stress and distress caused by war in Ukraine, the practical aspects of psychological and corrective work with preschool-aged children are considered and analyzed.

Due to the ongoing war, both adults and children face daily life-and-death situations, which disrupt their psychological balance and subject them to cruel uncertainty. As a result, the psychological well-being of children is deeply affected, leading to a high incidence of neurotic states, including neuropsychological disorders, heightened anxiety, fear, lack of confidence, and excessive vulnerability, among others.

It is observed that the emergence of neuroses in such situations is often preceded by preneurotic states,

which later develop into neurotic reactions and disorders. Psychological correction is identified as a primary approach in working with children exhibiting preneurotic tendencies. Psychological correction refers to a form of psychological intervention aimed at creating optimal conditions for the child's psychological development and providing specialized psychological support.

The abstract emphasizes that the most accessible types of psychological and corrective work with preschool children are behavioral, emotional, and cognitive methods. These approaches facilitate conflict resolution and help release tension on a subconscious level.

Furthermore, the research highlights effective and modern approaches to psychological correction of preschool children in war conditions through various forms of art therapy. The abstract categorizes the following methods of art therapy as highly efficient and effective in modern psychological correction: isotherapy (therapeutic impact through art), fairy tale therapy (using fairy tales as a therapeutic tool), music therapy (utilizing music and choreographic movements), game therapy (organized game activities), doll therapy, and canister therapy, among others.

Art therapy is described as a method of uncovering a child's concerns, relieving negative emotional states, and allowing them to identify their unconscious worries and overcome their destructive impacts through the natural state of play and art. Different forms of art therapy provide conditions for individuals to experience success in various activities, enabling them to tap into their psychic potential for stress management.

The abstract concludes by highlighting the importance of further research and work in the field of psychocorrection for preschool children with preneurotic symptoms.

Keywords: psychocorrection, preschoolers, preneurotic symptoms, art therapy, neurotic conflict, neurotic development, needs, interests, self-esteem, conflict situations, anxiety, negative family relationships.

Фісина Надія

Аспірант Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, психолог, СЗШ №201 м. Київ (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОКОРЕКЦІЇ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПРЕНЕВРОТИЧНИМИ СИМПТОМАМИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

АНОТАЦІЯ

На основі аналізу сучасних наукових тенденцій та розвідок, що проходять у гострих стресових і фруструючих умовах війни в Україні, розглянуто та проаналізовано практичні аспекти психокорекційної роботи з дітьми дошкільного віку

Через війну, щоденно дорослі і діти зтикаються з ситуаціями життя і смерті, психічно «балансують» в умовах жорсткої невизначеності. Через це сильно страждає психічне здоров'я у дітей тому відзначається висока частота проявів невротичних станів у дошкільників, зокрема таких як нервово-психічні розлади, підвищена тривожність, страх, невпевненість у собі, надмірна вразливість тощо.

Визначено, що у таких ситуаціях появи неврозів передують преневротичні стани, які в динаміці розвитку переходять в невротичні реакції і розлади.

Виокремлено, що психологічна корекція виступає основним напрямом роботи з дітьми з преневротичними тенденціями. Психокорекцією називають особливу форму психологічного впливу, яка має на меті створення найбільш сприятливих умов у аспекті оптимального психічного розвитку дитини, надання спеціальної психологічної допомоги.

Підсумовано, що найдоступнішими видами психокорекційної роботи з дітьми дошкільного віку є поведінкові, емоційні й когнітивні методи. Саме вони полегшують розв'язання конфліктів і знімають напруження на підсвідомому рівні.

Також у нашому дослідженні викладено та схарактеризовано дієві та новітні підходи до психокорекції дошкільників в умовах війни через різні види арт терапії. Визначено, що до ефективних та найбільш дієвих методів сучасної психокорекції можна віднести такі методи арт-терапії: ізотерапія – лікувальний вплив засобами образотворчого мистецтва; казкотерапія - вплив

за допомогою казок; музикотерапія - вплив через музику, хореографічні рухи, вправи; ігрова терапія – різні види організованої ігрової діяльності; лялько терапія, каністерапія тощо.

Костатовано, що арт терапія виступає методом розкриття переживань дитини, звільнення її від негативних емоційних станів, який допомагає дитині виявити власні внутрішні неусвідомлені переживання та позбавитися від їх деструктивного впливу, за допомогою природного для неї стану гри та творчості. Завдяки використанню різних форм арт-терапії складаються умови, при яких кожна особистість переживає успіх у тій чи іншій діяльності, вчиться задавати власний потенціал психіки для подолання стресу.

Нами зроблені висновки в яких визначена подальша робота з означеного питання.

Ключові слова: психокорекція дошкільників, діти з преневротичними симптомами, арт терапія, невротичний конфлікт, невротичний розвиток, потреби, інтереси.

How to cite (як цитувати):

Fisina, N. (2023). PSYCHOCORRECTION IN PRESCHOOL CHILDREN WITH PRENEUROTIC SYMPTOMS DURING TIMES OF WAR: A COMPREHENSIVE ANALYSIS. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 9 (2), 33–42. [in Ukrainian]

Retrieved from <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/1551>

Подання статті: 05.12.2022

Дата рекомендації до друку: 20.02.2023

Дата оприлюднення: 28.02.2023